

۳۰۳۵

کمیته شهرداری شهرستان ملایر اقامه محفل آیاد و حسن

۳۱۸۸۲
۱۲/۶

شتوی

لُسْحَه يَا يَدِكِ دَائِئِيْ قَوْمَ شَرْقَ
مُشْتَرٌ

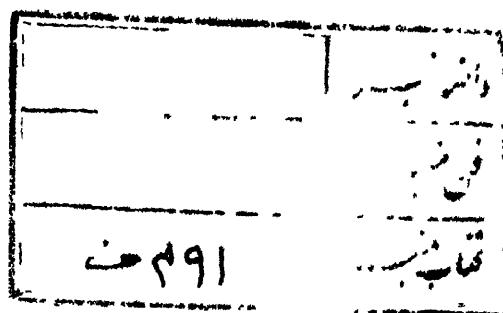
مع

اقبال

(بجز حقوق سمعی تجویز کریں نہیں یا زندگی دفتر گردانه تحریک اسلام علیاً فیض اکٹ مخصوصاً بایبل علیہ الرحمۃ الرحمت محفوظ رہیں)

طبع اول   ۱۹۳۶ء   دوہزار
طبع دوم   ۱۹۳۲ء   دوہزار

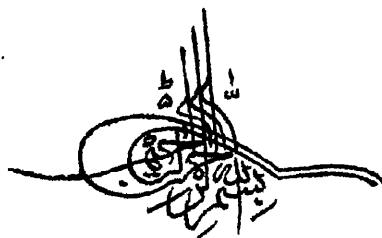
(زیر نگرانی چودھری محمد عین ایم اے)
سید احمد

مشهد شنی

اقبال

نادِ فیت اش شیر در دشیخ خ
 رحمتِ حق بر روان پا کار
 کارِ ملت محکم از تبریز او
 حافظِ دین بسیں شمشیر او
 پچوں ابوذر خود گدا ز اندر نماز
 ضریش ہنگام کیں خار الاله
 عمدِ صدیق پیغم از جمال الش نازه شد
 عهدِ فاروق مقتضی از جلال الش نازه شد
 از غمِ دل در دش چوں لاله داغ
 در شریبِ خاور و جو داد چرا غایا
 در نگاهِ هش میستی اربابِ دوق
 جو ہر چیز شہر پایا جذب و شوق
 خسر وی شمشیر در دشی نگه
 ہر دو گوہ کرد از محبیط لاله
 ایں تجھیم اسے فاتِ مصطفیٰ سرت
 فتوشاہی فی افاقتِ مصطفیٰ سرت

ایں دوقوت از وجودِ موئی است
 فقر را در خود پسیدن آست
 آفریں بخستِ آن را شهید
 در طوفِ مرقدش نمکن خدم
 شاه در خواب امانت پا پرستیه
 از حضور او مرافقان رسید
 سختیم از گرفتی آواز تو
 لے خوش آن قسم که داند راز تو
 از عنیم توطیت مآشناست
 می شنایم ایں واها از کجاست

لے بآغوشِ سحابِ ماقویق
 روشن و تابندہ از نورِ تو شرق
 یک نیا در کوه سارِ ما در خش
 عشق را باز آن تب و تابے پر بش
 تا کجا در بین دهای باشی اسیر
 تو کلیمی را همینا سمجھیم
 طنودم بارع و لاغ و دشت در چوں صبا بگذشتتم از کده که در
 خیس از مردان حق بگانه فیت در دل او صد هزار افسانه است
 چاده کم دیدم از وچپی پیت ز یاده گرد و در خم و حیش پی نظر
 سبزه در دامان که سارش بخواه

سر ز هینے کبک او شاہیں مزارج!
 آہ توئے او گیر او شیران خراج!
 د فضاشیں مجھے باڑاں تریچپ
 لرزہ برتن از نهیب شاہ پنگ!
 لیکن از بے مرکنی آشغتہ روز
 بے نظام و ناتمام و نیم سوڈا
 فریبازان نسبت در پڑا ز شاہ
 از تدوال سپت تر پڑا ز شاہ
 آه قمرے بے ترب تاب جیات
 روزگارش بے نصیب اند وارادت
 آں یکے اندر سجود، ایں در قیام
 کار و بارش چوں صعلوت بے اماں!
 ریز ریز از سنگ او مینا تے او
 آه! از امر و ز بے فردائے او!

خطابہ اقبال سرحد

اے زخود پو شید خود را بازیاب	در مسلمانی حرام است این جواب
د مردینِ مصطفیٰ دافی که حسیت	فاش نمیدن خوش راشنا، هشیت ا
حسیت دیں بوریا فتن ایران خوش	زندگی مرگ همت بیهداز خوش
آن مسلمانے که بیند خوش را	از جهانے برگزیند خوش را
اڑھیس کاریتات آگاه است	تبغ لامک جو جمَّ الْأَذْلَّهُ اولاد است
در مکان ولا مکان غوغائے او	نہ پیر آواره در پنائے او
تا دلش سر سے ز اسرار خدا است	حیف اگر از خوشنی نیک اشناست
بندۂ حق وارث پیغمبر ایں	اویخبد و حباین دیگران

تاجمانے دیگیرے سپید آنکہ
ایں جہاں کھنڈ را بھرم نہ
زندہ مردان غیر حق دار و فراغ!
از خود می اند و جود او پراغ!
پائے او محکم بذشم خیر و شر
ذکرِ اوثم شیر و فکر و سپر
سبحش از با نگے که بی خیر و زیان
نے زور آفتاب بخواران
فطرت اول بے جهات اند جهات
او حبیم و در طوفاش کائنات
ذرۂ اذ گرد اہش آفتاب
شاہد آمد بر عرضِ او کتاب
فطرت اولا کشاد از ملت است
چشم اور وشن سواد از ملت است
اند کے گم شویعت کلن نخبر
باڑ اسے نادان بخویش اند ذکر
در جہاں آوازه بجی پارۂ
وحدتے گم کر دۂ صد پارۂ
بند غیر اللہ اندر پائے تست
واعم از داغے که در سیمات تست

میرخیل! از مکر پنهانی بترس از ضمایع روح اغفانی بترس
 ذات شر مردان حق می آوزمت شکسته از پیر و ماموزمت
 گذق از حق بوجو از زید و عسر
 مستی از حق بوجو از بگ و خسر
 بگل محنت بگل را نخور بگل را بمحو
 زانگه بگل خوار است دائم زرد رو
 دل بجوتا جاوداں باشی جوان
 از تجلی پهروات چون ارغوان
 بندہ باش و بزمیں و چون سمند
 چون حبنازه ننے که برگردان بند

شکوه کم کن از سپه لاجرم	جس زیگر دافتار خود مگرد
از هفت مذوق شوق آگاه شو	فرماده صیاد عهد ماہ شوا
علم میم موجود را اندازه کن	در جهان خود را بلند آوازه کن
برگ و سانگ کائنات از وحدت است	اندیں علم حیات از وحدت است
در گذر از زنگ بلوپا نتے کمن	پاک شواز آرزو های تے کمن
ایں کمن سامان نیز دباد وجو	نقشبند آرزو نتے تازه شو
ذندگی برآرزو وارد اساس	خوش را آرزو زننے خود شناس
چشم و گوش و ہوش تیراز آرزو	مشت خاکے لاله خیز از آرزو
هر کتحنیم آرزو در دل نه کشت	پانماں و یگان چینگ و خشت
آرزو سرمایه سلطان میسر	آرزو جام جهان میں فقیر

آب و گل را آنزو آدم کشند   آنزو مارا ز خود محروم کشند
 چون شر را نخاک مابرمی جمد   فته را پهنتے گردان می دهند
 پورا ذکر کعبه را تمیز کرد   از نمکا بخاک را کسیر کرد
 تو خود می اندازد بدن تعمیر کن
 مشت خاک نبویش را کسیر کن

مسافر و از جمی شو به شهر کابل و حاضر شد

بچشم و امیر حضرت شیخ

شهر کابل با خلیله جنت نظیر
آب جمیان از رگ تکاش بگیرا
چشم صائب از سوادش هر چیزی
روشن پائنده با آن سرزین
در ظلام شب سمن زارش نگر
بر سایه سبزه می غلطد سحر
آن دیار خوش سواد آن باک بوم
باد او خوشت زیبا و شام و روم
آب او برآق و خاشت نپناک
زنده از مورج سیمش مرده خاک

۵- مژا صائب تبریزی در میخ کابل نگوید

”خواسته که چشم از سوادش هر چیزی گرد“

آفتابان خسته در کمسار او	نماید اندر حرف و صوت اسرار او
مثل تنخ از جو هر خود بنه جبرا	ساکنانش سیر پیم و خوش گبر
زان را راگرور آش کنیم یا سمت	قصر سلطانی که ناش دلکشا است
پیش سلطان نه فقیرے در مندا	شاه را دیدم در اس کارخ بلند
رسم و آینین ملوک تحبانه بود	خلق او فتیحیم دلهارا کشود
بے نو امر دے بدربار عمر رف	من حضور آں شیر والا گبر
دست او بوسیدم از راه نیا	جانم از سوز کلاش در گماز
سخت کوش و زخم خوے و گرم چوش	پادشاه بنه خوش کلام و ساده پوش
دین دولت از وجودش استوا	صدق و اخلاص از نگامه شاشکا
از مقام فقر و شاهی باخبر	خاکی و از نور بیاں پاکیسته

در زنگاه هش رو زگار شرق و غرب	حکمت اور از دار شرق و غرب
شهر بایسے چوں حکیجان نکتہ داں	راز داں مدد و جزا مہستاں
پرده ها از طلعت معنی کشود	نکتہ ہائے ملک ف دین و اندو
گفت ازان آتش کرداری بدن	من ترا دانم عزم نیز خوین
ہر کہ اور از محبت لنگ و بوت	در زنگاه هم ہاشم و محسوس و است
در حضور آن مسلمان کریم	پدیہ آورد مزمودت آن عظیم
گفتتم ایں سرمایہ اہل حق است	ضمیر و حیات مطلق است
اندر و ہر است دار انتہا است	حیدر از نیرو شئے او خیر کشا است
نشہ حسر قم سخون ا ددوید	دانہ دانہ اشک از شیپوش پیکید
گفت نادر در جهان بے چارہ بو	از عزم دین و وطن آواره بو

کوہ و دشت از خضراء بزم سخیر
 از غم ان بے حساب بم سخیر
 ناله با بانگ هند را تختیم
 اشک با جونتے بس را تختیم
 غیرت آن غمگار من نه بود
 تو قش ہر باب را بر من کشوو
 گفت گوئے خسرو والا اثراد
 باز با من جذبہ سرشار داد
 وقت عصر آمد صدای اصلوت
 آن که مومن را کن پاک از جهات
 انتہائے عاشقان سوز و گلزار
 کرم اندر اقتدار تے او نماز
 راز ہائے آن قیام و آن سجدو
 جز بزم محسداں نتوان کشوو

برهار شمشاد یا بر جلد شیانی

بیا کس از فرنگ از نوا برآفتد است
 درون پرده اون غم نیست فریاد است
 زمانه کنه بتان راه هزار بار آراست
 من از حرم نگذشتم که پخته بینید است
 در شیش ملت عثمانیاں دوباره بلند
 چه گوئمت که به تمیوریاں چه افتاد است
 خوشانصیب که خاک تو آمیزد اینجا
 که ایں زمیں ز طلسیم فرنگ آزاد است

هزار مرتبه کابل نخوت را زدی است
 مکه آن عجوزه عروس هزار داماد است
 درون دیده نگه دارم اشک خوین را
 که من فستیم داین دلت خداداد است
 اگرچه پیر حسوم ورد لکا الله دارد
 کب ملکا ه که پرنده تمزپولاد است

سفریہ غریب و زیارتِ حکیم شاہی

از فواز شہماں سلطان شہید	صحیح و شام، صحیح و شام روزِ عید
نخستہ شیخ خادلان ہندی فقیر	میہان خسرو کیوں سریں
تاز شہر خسروی کو دم سفر	شد سفر بمن سبک تراز خضر
سینہ بکشادم باں بادے کہ پار	لالہ رست افیض اور کوہسار
آہ ان غریب آں حسیم علم دفن	مرغایہ شیر مردان کون
دولت محمود رانیباء و مس	از خابندان ادا مائے طوسن
نخستہ در غاشش حکیم غزنوی	از فواز تے اودل مردان قوی
آل رحکیم غیب آں صاحب تھام	تُرک جوش، ردمی اذکرش تمام

من زُپیداً اونه پنهان در سرورد	هر دوا اسراراییا از ذوق حضور
او نتعاب از چهره ایماں کشود	فلکِ من تعتبدیرِ مومن و انبوود
هر دوا از حکمت قرآن سبق	او زحق گوید من از مردان غق
در فضائے مرتد او سختم	تامس تاریخ ناله اند و ختم
گفتم اسے بنینده اسرارِ جاں	بر تو روشن ایں جهان و آن جهان
عصرِ ما وار فته آب و گل است	اہل حق راشکل اند مشکل است
مومن از افرگنیاں دید آنچه دید	فتنه ها اند حرم آمد پیدید
تالگاه او ادب از دل نخورد	چشمِ او را جلوه افرنگ برد
اے میکم غریب امام عارفان	پنهانه از شیض قو خاکِ عالم رفان
آنچه اند پرده غیب بارت گوئے	بوکه آبی فست بار آید بچجے

پر وہ بگنار آش کارا تی گئیں   تا به لزد اذ سجد تو زمیں
 دوش فیدم فطرت بیتاب لا   روح آں ہنگامہ اس باب را
 چشم او بر زشت خوب کائنات   در بگاہ اون شیو بکائنات
 دستِ دباؤ بخاک اندرستیز   آں بھم پیستہ ایں میڈین
 گفتاش درستجو تے کیستی   در تلاشِ تاریخ پکیستی
 گفت از حکم خدا تے ذولمن   آدمے نو سازم از خاک کہن
 مشت خاکے را بصدتگ آزمود   پے بہ پے تابید و سجید فرد
 آخر اور آب دنگ لاله داد   لاله اندر میسر و نہاد
 باش تابینی بہار دیگرے   از بھار پستان دنگیں تو سے
 هر زمان قدریہ دار و رقیب   تانگیری از بھار خود نصیب

بر درون شارخ گل دارم نظر غچه هارادیده ام اندیصفرا
 لاله را در وادی و کوه و دن از دمیدن باز نتوان داشتن
 بشنو و مرد نکه صاحب سنجشت
 نفره را که هنسوز اند رگلو است

برهار سلطان محمد علیہ الرحمۃ

خیزداز دل ناله ہابے ختیار آہ بآں شہرے کے اینجا بوجپارا
 آں تیار و کاخ و کوہ بیانہ لہیت آں شکده و فال فرافسانہ لہیت
 لگنبدے اد طوف اچھی بین تربیت سلطان محمد علیہ الرحمۃ
 انکله چول کوک لان کوششست لگفت در گواره نام او نخست
 برق سوزان تینج بے ز نہار او دشت در لرزندہ از یاغار او
 زیر گروں آیت اللہ تاش قدریاں قرآن هر برتر ترش
 شونجی فن کدم مراد من روود تابنودم در جهان دیروز و د
 لخ نمودا ز سینام آن لفتاب پر دیگیا از فردش بی جباب

مہرگردول از جلالش در رکوع	از شاعرش دوش می گرد و طلوع!
دارهیم از جهان حشم و گوش	فash چوں امروز دیدم صبح دوش
شهر غربین لیک بہشت نگ بلو	آبجوها نعشه خواه در کاخ دکو
قصر های او قطرا اندر قطرا	آسمان با قبه هایش هم کنار
نهنگه سنج طوس را دیدم هنرم	لشکر محسنو را دیدم هنرم
روح سیم عالم اسدار کرد	تامرا شوریده بیدار کرد
آق همه شستاق و سوز و سر	در سخن چوں زند بی پرواجسو
تخدم اشکه اندران دیرانه کاشت	گفتگوها با خدا نئے خوش داشت
تابودم بخیباز راز اد	
سو بستم از گرمی آداز اد	

مِنْاجَاتِهِ شُورَيْدُ وَرِبَانِيَةُ غَزَّفِيٍّ

لَالَّهُ بِهِ رَبِّكَ شَعَارِ عَنْ قَابِ
دارِ دَانِدِ شَلَّاخِ چَنَّدِیں بَیْحَقِ تَابِ
پُوں بَهَارَا اورَ اکْسَندَرِیَّا فَاشِ
گُودِشِ جَزِيَّهِ نَفْسِ انجِیامِ باشِ

ہَرِ دَوَآمِ دَیْکَ وَگَرِّ دَسَازِ دَیْگَ
مِنْ نَدَامِ زَنْدَگِیِ خَوَشَتَرِ کَرِّمَگِ!

زَنْدَگِیِ سَبِیْمِ مَصَادِیْتِ نَشِیْشِ وَلَوْشِ
زَنْگِ نَمِ امْرَوْزِ رَا ازْخُونِ وَشِ

الاماں از مکرِ ایامِ الاماں

الاماں از صبح و اذ شامِ الاماں!

لَئِے خَدَاءِ لَفْقَتِ بَنِیْ جَافِیْ قَنِ
بَا تَوَایِیْشِ شَوَّدِیَّهِ دَارِ دَیْکَ سَخِنِ

فَتَنَّهِ لَهِ بَسِیْمِ دَمِیْرِ دَیْکِنِ
فَتَنَّهِ لَهِ دَرِنْلَوْتِ وَدَرِنْجِنِ

عالماز تقدیر تو آمد پیدا	یاخدا نے دیگرا اور آف میدا
ظاہر سصلح و صفا باطن ستیز	اہل دل راشیشہ دل دیند زیارت
صدق و اخلاص صفا باقی نہیا	”آن قبح بشکست آن ساقی نہایا“
چشم تو بلال الدین فرنگ	آدم از افسون شان بے آب نگ
از که گیرد لبط و ضبط ایں کائنات	اے شہید عشودہ لات و منات
مرد حق آں بستہ روش نفس	نائب تو در جہاں اول بو ویں
او بہند نقرہ و فرزند وزن	گرتو افی سو منات او شکن
ایں مسلمان از پرستاران کریت	در گرینیش یکی ہنگامہ غیریت
سینہ اش بے سوز و جانش بے خروش	او سرفیل است دھوڑا اونٹو
غلب او ناسکم وجانش نہ شد	در جہاں کالائے اذنا گنجید

در صفاتِ زندگانی بی شبات
 وارد اندر آستین لاث منات
 مرگ راچوں کافران داندلاک
 آستش او کم به امانش غاک
 شعله از خاکِ ای باز آفرین
 آن طلب آن حستجو باز آفرین
 باز خوبی اندر دل او را بد
 آن حسنهون ذوق فول او را بد
 شرق را کن از وجود شل استوار
 صحیح فردا از گریبانش بارا
 بحر حسره را بچوب بر او شکاف
 از شکوهش لرزه امنگن بتفان

قندھار وزیرست خروجہ مہماں کا

قندھار آں کشوئیں سواد   اہل دل راخاک او غاکِ مراد
 زنگ ہا بونا ہوا ہا آب ہا   آب ہاتا بندپوں سیاپ ہا
 لالہ ہا در حنلوت کسار ہا   نار ہائی بستہ اندر نار ہا
 کھونے آں شہر است ما کوئے دوتا   سار باں بینڈ محل سوئے دوت
 می سرایم دیگر ازیار ان خب د
 از نواتے ناقہ را آرم بوجد

غزل

از دیر مغار آیم بے گردش صهیاست
 در من خل لادودم از باده لا است
 دانم که نگاه او اظرف تک رس بیند
 کرد است مراساتی از عشوہ وایه است

 وقت است که بکشانم میخانه روی باز
 پیران حشم دیدم در صحنه کلیسا است
 این کار گلکنیست، دامان گلکنیگیر
 صد بندج ساعل است بکشته دریا است

دل رجسپن بروهم از باز حسپن افسردو
 میر و پیشیا با نهایا این لاله صحراءست
 از حرفِ دل او بیش اسرارِ حرم پیدا
 دی کافر کے دیدم در داوی طباجاست
 سینا است که فاران است یا رجیح مقام است این
 هر ذرہ خاک من پشمے است تماس شاست
 خرقه آں "بَرْزَخٌ لَا يَعْلَمُ" دیدش در تحقیق خرقان
 دین او آین او تفسیر کل در جین او خط تفت دیر کل

— "بَرْزَخٌ لَا يَعْلَمُ": تلمیح بهای قرآن

— لی خرقان الفقر ول الجهاد - حدیث

عقل را او صاحب سرا کرد	عشق را او تینج جو هن در کرد
کار و این شوق را او منزل است	ما همه یک مشت خاکیم و دل است
افشکار او زیش آن سرگئ هاست	در ضمیرش مسجد اقصانه است
آمد از پیه بین او بُستے او	داد مار نعشه آلل هن هن
بادل من شوق بی پرواچه کرد	با ده پُر زور بایسنا چه کرد
رقصه اند رسینه از زور چن	تازه راه دیده می آید بول
گفت من جبریل و نور می بیس	پیش ازیں او را ندیدم اینی پیس
شهر دمی خاند و خندید گرسیت	یار ب ایں دلیوانه فزانه کیست
در حرم با من سخن تدانه گفت	از مه و منع زاده و پیمانه گفت

۵۔ اسرائیل: تلیح یا نیز قرآنی

گفتش این حرف بیا کامپیت
 لب فر و بند این مقام خاشی است
 من زخون بوشیں پوردم ترا
 صاحب آه سکردم ترا
 بازیاب این نکته را اس نکته رس
 عشق مرد ضبط احوال بخشیں
 گفت عقل و هوش آزار دل هست
 مستی و دافتگی کار دل هست

نعمه هاز د تافت داند سجد
 شعله آواز او بود، او نبود

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تربت آں خسر و روشن ضمیر	از پیغمبر ملت صلوٽ پذیر
گنبد اور حسم داند پسیر	بافروغ از طوف اوسیا نے مر
مشل فاتح آں امیر صفت شکن	سکنه نو ہم باستیم سخن
ملتے را داد ذوق جستجو	قد سیاں تسبیح خواں بخاک او
از دول و دست گر زینے کہ ذات	سلطنت ہابرد و بے پا گشت
ملکت سنج و عارف شمشیرن	روح پاکش با من آمد و سخن

۵۔ فاتح: سلطان محمد فاتح فاتح قسطنطینیہ

گفت می انخ مقام تو کجست
 نعمت تو خاکیں اں را کیمیات
 خشت دنگ از قیصِ تو وار اے دل
 روشن از گفت ار تو سینا ہے دل
 پیشیں اے آشنا ہے کوئے سوت
 یک نفسِ شیش کہ اری بھے دوست
 اے خوشل اں کواز خودی آئر خشت
 دندلان آئینہ عالم اسختا
 پیر گردیداں زمین ایں سپر
 ماہ کورا ز کور حشیمیہما ہے مهر
 گرمی ہنگامہ می با یدیش
 تانختیں ہنگ ہ بوباز آیدیش
 بندہ مومن افیلی کند
 بانگ اور ہ کنہ را بھرم
 اے ترا حق داد جانِ ناشکیب
 تو ز سترِ طاک ویں داری صیب
 فاش گو بالپر نادر فاش گوئے
 باطنِ خود را بہ ظاہر فاش گوئے

خطاب پادشاہِ اسلام احیۃ طاہرہ

ایک دل رہ بنصر کہ

اسے قبائے پادشاہی برتوست سایہ تو خاکِ مارا کیمیت
 خسروی را ازوجو تو عیار سطوتِ تولک و دولتِ احصا
 از تو اے سرمایہ فتح و ظفر تختِ احمد شاہ راشانے دگر
 سینہ ہا بے مہر تو ویرانہ بہ از دل دا زار زد بیگانہ بہ
 آنگوں تنیخے کہ داری درکمر نیم شب ازتاب او گرد و سحر
 نیک می دانم کہ تینچ نادرست من چہ گویم باطن او ظاہر است
 حرفِ شوق آور وہ ام از من پذیر
 از فقیرے رمزِ سلطانی بگیر

اے نگاہ تو ز شاہیں تیرتہ
گرد ایں ملک خداداد نگر
ایں کہ میں نیم از تقدير کیسیست
چیست آں پیسے کہ می بست و
روز و شب آئینہ تقدير ما است
با تو گوئم اے جوان سخت کوش
چیست فردا ہ دن ترا مرزو دوشن!
ہر کہ خود را صاحب امر فذ کرد
گرد او گرد سپہر گرد گرد
اوہ جان زنگ بورا آبروست
دوش از وامر وزار و فردا از وست
مزد علی سرما نیز روز و شب سست
زاں کہ او تقدير نخود را کو کست
بسندہ صاحب نظر پیر اعم
چشم او بینا تے تقدير اعم
ما پمچ پیسے اونچ پیسے نیست
از نگاہ رش تیرتہ شمشیر نیست
حادثات اندر بطن فرگارا
لمزو از اندیشته آں پنجه کار

چوں پدر اہل ہنر را دوست فار	بندہ صاحب نظر را دوست فار
ہمچوں آں خلد آشیاں بیدار زی	سخت کوش و پرم کردار زی
می شناسی معنی کردار حضیت	ایں مقامے از مقامات علی است
آمتان را در جهان بے شبات	نیست مکن ج بست کلداری حیات
سرگزشت آں عثمان رانگر	از فربیب غربیاں خونیں ہجبر
تا ذکر اری نصیبے داشتند	در جهان و گیر علم افراد شتند
مسلم ہندی چرامیداں گذشت	ہمت او بو تے کرداری نداشت
مشت خاکش آپخان گردیدہ در	گرمی آواز من کار سے نکردا
ذکر و فکر نا دری درخون تست	قاهری بالد بردی درخون تست
لے فرع دیدہ بناؤ پسیدہ	ستر کارا ز لاشم و محمود گسیدہ

هم ازاں مر ف کے اندر کوہ دشت	حق ز تینج او بلت داوازه گشت
روزہ شب ہات پیدیں می توں	عصر و گیر آش میدیان می توں
صد جہاں باقی ہست قرآن ہنوز	اندر آیا تاش بیکھے خود را بسو
باز فتح اس را ازاں سونے سے بدھ	عصر او را صبح نو روڑ سے بدھ
ملتے گم گھٹتہ کوہ و مکر	اجنبینی شدیدہ ام حنیڈگر
ذائقہ بود اندر دل می سوڑو دردہ	حق ز تقدیری شہ مرا آگاہ کوہ
کار و بارش رانکو سخیہ ام	آنچھے پہاں است پیدا و بیدا ام
مرد میدیان زندہ ز اللہ حکومت	زیر پائے او جہاں چار سوت
ہنڈہ کو دل غبیہ ام اللہ نہ سوت	می توں سنگ از ز جل ج شکست

او نگند در جهانِ چون و چند تهمتِ ساحل باشیں ریمیت د
 چوں زر و شے خوش برگیر و حجاب
 او حساب است از ثواب است و عذاب
 بُرگ فسازِ ما کتاب و حکمت است ایں دوقوت عہت بارِ ملت است
 آن فتوحاتِ بجهان فوق شوق ایں فتوحاتِ بجهان تخت فوق
 هر دو نعم خدا تے لایزال مومنان را آن جمال است این حلول
 حکمتِ اشیا فرنگی را ذمیت چهل و بجز لذتِ آجیا ذمیت
 نیک اگر بینی مسلحان زاده است ایں گهزد و سست ما افادة است
 چوں عرب اندر آروپا پر کشا علم و حکمت را بنا دیگر نہ
 دانه آن صحرائشیناں کاشتند چهلش افرنگیاں برداشتند

ایں پر پی اون شیشہ اسلام سست
 باز صیدیش ککھ او از قافت ماست
 لیکن اون تندیب لا دینے گریز
 زان که او با اہل حق دار و تیز
 فتنہ ہا این فتنہ پڑا آورد
 لات و عتّ لے در حرم بازا آورد
 افسوس شمیدہ دل نا بصیر
 روح از بے آپنی او تشنہ پیرا
 لذت بیت بابی از دل می برد
 بلکہ دل زین پیکر گل می برد
 کہنہ دزدے غارت او بر ملاست
 لالہ می نال دکھ دار غ من کجاست
 حق نصیب تو کن د ذوق حضور
 باز گویم آنچہ گفتم در زبور
 مُرُوْن و هم زیستن اس نکتہ رس
 ایں ہمہ از اعتبارات است بیس

مرد کر سو زیر نوا را مردہ
 لذتِ صوت و صدا را مردہ
 پیش چنگے مسٹ مسٹ رہت کو
 پیش رنگے زندہ در گورہت کو
 روح با حق زندہ و پایندہ است
 در نہ ایں را مردہ آں زندہ ہبت
 آنکھ سی لای یعنیت آمد حقیقت
 زلیستن با حق حیات مطابق است
 ہر کہ بے حق زلیست جز مرد اڑتی
 گرچہ س در ماتھ اوزاریتی

بِرْخُورَادِ قُرْآنِ الْجَنَّوَاهِي شَبَاتِ	دِرْبِيرِشِ فِيهِ أَمْ آبِ حَيَاٰتِ
مِي وَهَمْهَارا پِيامِ لَكَتَّخَفَتِ	مِي رَسَانِدِ بِرْ مَقَامِ لَكَاتَّخَفَتِ
قُوتِ سُلْطَانِ وَمِيرِ از لَلَّا إِلَهَ	هِبَيْبَتِ مَرْوَفَقَيْرِ از لَلَّا إِلَهَ
تَادُونَيْخِ لَأَدِي لَأَدِي شَتِيمِ	مَاسَوْلِ اللَّهِ، رَانْشَانِ بَنْدَشَتِيمِ
خَادِرَاٰنِ از شَعَلَهِ مِنْ دَشَانِ سَتِ	لَرْ خَنَكِ مرَوَرِ كَوْدَعَصَرِنِ بَتِ
اَزْتَبِ دَنَابِمِ نَصِيبِ خَوَدِ بَكِيرِ	بَعْدَ زَادِنِ نَيْدِ جَوْمِنِ مَرْوَفَقَيْرِ
گَوَهِرِ درِيَائِيَّهِ قُرْآنِ سَفَتَهَ اَمِ	شَرِحِ رَهْرِصِيَّغَهِ لَلَّهِ، گَفَتَهَ اَمِ
بَامْسَلَانَاهِ غَمْيَنْجَشِيدَهِ اَمِ	کَهْنَهَشَانَخِ رَانَهَنْجَشِيدَهِ اَمِ
عَشِّيَّهِ اَز زَندَگِي دَارِ دَسَرَاغِ	عَقْلِ از صَهَبَاتِهِ مِنْ دَشَانِ بَيَاغِ
نَمَكَتَهِ هَاتَهِ خَاطِرَافِونَهِ كَهْفَتِ	بَامْسَلَانِ حَرَفِ پِرسَوَنَهِ كَهْفَتِ

ہمچونے نالیدم اندر کوہ و دشت تا مقام خوبیش بین فاش گشت
 حرفِ شوق آموختم و اسخستم آتشِ افسرده باز افروختم
 یامن آو صحیح گام ہے دادہ اند سطوت کوہ ہے بکا ہے دادہ اند
 دارم اندر سینہ نورِ لاءِ الْهَٰ دُر شرابِ بین سرورِ لاءِ الْهَٰ
 فکر من گردون سیراز قصیلِ الموت جوئے ساحل نایدیراً فیضِ اوت
 پس بگیران بادہ من یک د جام
 تادرخشمی مثلِ تنیج بے نیام!

مثنوی

پسچ بایکرد ائے اقوام شرق

فهرست مضمون

نمبر شمار	صفحه	مضمون
۱	۲	بخوانشة کتاب
۲	۵	تمهید
۳	۹	خطاب به مری عالمتاب
۴	۱۲	حکمت نگمی
۵	۱۴	حکمت فرعونی
۶	۱۹	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
۷	۲۳	فعت
۸	۳۲	مرد و خواهر
۹	۳۶	در اسرار شریعت
۱۰	۳۷	اشکه چند براقتراقی هندیان
۱۱	۳۹	سیاست حاضره
۱۲	۴۱	حرثه چند با انتت عربیه
۱۳	۴۶	پس چربایید کرد لئے اقوام شرق
۱۴	۴۷	در حضور رسالت مهابت

بِخُواشَهْ كِتاب

سپا و تازه بر انگیزیم از ولایت عشق
 که در هم خطر از لغادت خود است
 زمانه هیچ نداند حقیقت او را
 جنون قیاست که وزوں لقامت خود است
 پاں مقام رسیدم چو در بیش کردم
 طوافت بام و درین سعادت خود است
 گاه میرکه خود را حساب و نیز ان سیست
 نگاه بند نهون قیامت خود است

مہمن

پیرودی مرشد روشن ضمیر	کاروانِ عشق وستی را همیر
معوش بر تردد ماه و افقاب	خیمه را ز لکھشان ساز و طناب
فوق آن در میان بیانیه اش	جام جم شرمندہ ز آنینه اش
از نت آن نے نواز پاک زاد	باز شور سے در نهاد من فقاد
گفت جانها محروم اسرار شد	خادر از خواب گل بیدار شد
چنین ہاتے تازہ اور داده اند	بند ہاتے کھندا را بکشاده اند
جز قلے دامے اسرار فرگ	کس نکونشستیت ناز فرگ
باش مانندِ حنیل اللہ مست	ہر کہن تجنا نہ را باید گست

امتحان را زندگی بذربھوں کم نظرابیں جذب آگوید جنوں
 بیچ قومے زیور پر خ لا جو رود بے جنوں ف وفنوں کارے نکرد
 مومن ان غرم و توکل تاہر است گنبدار دایں دوجو ہر کافر است
 خیر را ادباً نمی سد اندیشتر از نگاه شس عالمے زیور زبر
 کوہ سارا ز ضربت او زیز زین در گریبانش ہر اراں رستخیز
 تا مے از سیحانہ من خود وہ کهنجی را از تماش با بر وہ
 در حیزن می مثل پوستور و فاش دیمیان لگک پاک از نگ باش
 عصر تو از رمز جاں کاہ فیست دین اوج خوش غیر اللہ فیست
 فلسفی ایں رمز کم فمید است فکر اور پرآب غلیچید است
 دیده از قندیل دل روشن نکرد پس ان دید الگ بود و سرخ وز رو

اے خوش آں مرد کے کہ دل باکس نہاد

بندِ غیرِ اللہ را از پاک شاد

سرشیری رانہ فحمدگا ویش جز بیشیار کم بگوہ سرخوش

با حریفین سفلہ نتوان خود مے گرچہ باش پا و شاہ رو م دے

یوسف مارا اگر گر گے بر د بہ کہ مرتے ناکسے درا خرو

اہل دنیا بے تخلیل بے قیاس بوریا با فان طلس ناشناس

اعجی مردے چہ خوش شهرے ہڑو سوز دا ز تائیر او جاں در جود

نا لہ عاشق بگو شر مردم دنیا

بانگ مسلمانی و دیار فرنگ است

معنی دین سیاست بازگئے اہل حق رازین د حکمت بازگئے

و غم خود دنای غم افزایان مخدود (روی) زانگه عاقل غم خود و کوک شنکر،
خرقه خود بار است بر دوش فقیر چوں صبا جز بونے گل سماں مگر

قلنمی ہ با دشت در پیغم سنتیز
شنبی ہ خود را به گلبر گے بریز

ستریق بر مرد حق پوشیده نهیت روح مومن یعنی میدافی که چیزی
قطراہ شبینم که از ذوقِ نبود عقده خود را بدست خود کشید
از خودی اندر ضمیر خود نہ داشت رخچی لیش از خلوتِ افلاک بست
رخ سوتے دریائے بے پایان نکرد خوشیتن را در صدف پنهان نکرد
اندر آغوش سحر یک تم تپید
تابکام غنچہ نورس حچپید

خطاب به مهر عالمتاب

لے امیر خادر اے هر منیر
 می کنی ہر ذرہ را روشن ضمیر
 از تو ایں سوز و بشر اندر جو
 از تو ہر لوپ شید را ذوق نمود
 می رو در روشن تراز دست کلیم
 زور ق زین تو در بھوئے سیم
 پر تو تو ماہ را مهتاب داد
 لعل را اندر ول سنگ آب داد
 لالہ را سوز در دل از فیض تست
 نرگس اس صد پرده را برمی درد
 تا نصیبے از شعاع تو برد
 تو شس بیا صبح مراد آور ده
 ہر شجر نخل سینا کر ده

نرگس: منیر علیہ نرگس

در خسیر میں چاٹھے بر فروز	تو فردی غصیح و من پایاں روز
در تجلیٰ ہائے خودستور کن	تیرہ خاکم راسراپا نور کن
بر فروزم سینہ احرارِ شرق	تا برداش آرم شبِ انکارِ شرق
گردوشِ دیگر دہم ایام را	از نواحی پختہ سازم خام را
از سر و دم بگیر و آب فرنگ	فلکِ شرق آزادگر دادا ز فرنگ
حیثیت از عفت فکر سنت و بس	زندگی از گرمی ذکر بہت بس
ناسره گرد و بنشش سیم ناب	چل شود اندیشیت قدمے خراب
در نگاہِ اونچ آیدستقیم	میرداند رسینہ اش قلب سلیم
چشم اوند سکوں بندی حیات	بر کراں از حرث ضرب کانہات

موج از دریا شکم گرد و بلند گوهر او چون خرف نا ارجمند
 پس نخستین بایدش تطهیر نکر
 بعد از آن آسان شود تغیر نکر

تطهیر: پاک کرنا

حکمتِ میمی

تائبوت حکمِ حق جاری کند	پشت پا بر حکم سلطان می نزد
وزنگاہش قصرِ سلطان کہنہ دیں	غیرت او بنت ابدِ حکم غیر
پختہ ساز و حبیتش ہر خام را	تازہ غوغائے دہایا مم را
درینِ دال اللہ بس باقی ہوں	تائیفت مرد حق درین دکس
از نم اواتش اندر شاخ تاک	در کف خاک از وم او جان پاک
معنی جبریل و قرآن است او	فطرۃ اللہ رانگہبان است او
حکمتش بر تریز عقل ذوفنوں	از خمیرش امتنے آید بروں

پشت پا زدن : ٹھکراؤ دینا

بے کلاہ و بے سپاہ و بے خراج	حکمرانے بے نیاز از نجت فیتاج
در دیہ حرم تلخ ترگ کرد زنے	از نگاہش فردیں خیزو زفے
تازه از صحیح نمودش کامنات	اندر آہ صبحگاہ او حیات
در نگاہ او پیام انقلاب	بھروسہ از زور طوفانی شخواب
تا دلے در سینه آدم نہد	درس لاخوف علیکم می بر
در جهار مشکل چپانع افروزش	غم و سیم و رضا آموزش
من نمید انهم چپ افسوس می کند	روح رادر تن دگر گوں می کند
حکم بت او ہر خرف رادر کند	صحبت او ہر تھی را پر کند

لَا يَخْوِفُ عَلَيْهِمْ : تَبَرُّ بَأْيُ قَرَآنِ لَا يَخْوِفُ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَخْزَنُونَ یعنی مومن خوف و غم سے پاک ہیں ۔

بیت قد در فاندہ را گویند که خیز
 هر چمن مع سبود را کمن ریز ریز
 مرد حق با افسون ایں دیر کمن
 فخر خواهی از تهییدستی منال
 صدق ف اخلاص ف نیاز و مسوود دش
 بگذر از کاموس و کئے از نهاده
 از مقام خوشیں دور افتاده
 مرغک اند شا خسار بیستاں
 تو که داری فکرت گرد و مسیر
 دیگر ایں نه آسمان تعمیر کن
 چوں فنا اند رضاستے حق شود

هر چمن مع سبود را کمن ریز ریز
 از دو حرف رتی آلا علی اشکن
 غافیت حال شنے در جاه ممال
 نے زر سیم و مقاش مشیخ و ند
 طوف خود کمن گرد اوایانے مگد
 لگرسی کم کمن که شاہین اوده
 بر مرا دخویش بند و آشیاں
 خویش را از مرغکے کمتر مگیر

اُنہیں پاکِ آبید بروں
 چار سو نے باخدا نے نیکوں
 گوہر خود را بروں آراز صدف
 در رضا نے حق فاش چوپ سلف
 چشم خود روشن کن ان نورِ شرست
 و نظلام ایں جہاں ننگ فخشش
 تانہ گیری ان جلالِ حق نصیب
 ہم نیابی ان جمالِ حق نصیب
 انتہا نے عشقِ مستقیم بریست
 ابتداء نے عشقِ مستقیم بریست
 مردِ مون ان کمالا استِ وجود
 او وجود غمیں اور ہر شئے نمود
 گریگی سوز و تاب از لایل
 جز بکاهم اونہ گرد محسوسه

حکمتِ فرعونی

حکمتِ ارباب میں کردم عجیاں   حکمتِ ارباب کہیں را ہم بداں
 حکمتِ ارباب کہیں مکر ہدشت فن   مکر فن پتھریب جاں تعمیر تن!
 حکمتِ ازبنت دریں آزادہ   از صفاتِ اش شوق دور افتدادہ
 مکتب از تدبیر او گیر نطن م   تابخاں خواجہ اندیش غلام!
 شیخ ملت با حدیث لنشیں   بر مرادِ اونکند تجبید دیں دیں
 از دم او وحدت قومے دشیم   کس حرفیش نیست جزو بکلیم
 داسے قومے کشتہ تدبیر غیر   کارِ او تخریب خی و تمسیر غیر
 می شود در علم و فن صاحب نظر   از وجودِ خود نگردد باخبر!

نقش حق لادانگیم خودسترو	در خیرش ک زنده از اد مرد
بنے نصیب آمدزا ولاد غیور	جان بہ تن چو مردہ در خاک گو
از همیا بیگانه پیران کهن	نوجوانان چوپ نام مشغول تن
در ول شان آ ز ده بی ثبات	مردہ زاید از بطون اهمات
و ختران او بزلف خود اسیر	شونج حشم و خونم او خوده گیر
ساخته، پرداخته، دل باخته	ابروان مسلسل دو تیج آخته
ساعدهمین شان عیش نظر	سیننه ما هی بوج اندر نگر
ملته خاسته او بے شر	صبع او از شم افتار یکتے
هر زمان اندر تلاش ساز و برگ	کار او فکر معاشر و ترس هرگ

اتمات: جمع بطون، پریش

بطون: جمع بطون، پریش

منجانیں انجیل نویشیں وست
 فاصل از مغزانه و اندر بند پوت
 قوتِ فشد مان روا بعواد او
 در زیان دین وا بیان سوداد
 از حدیام روز خود بیرول نجیبت
 روزگار ش نقش کیک فردانه است
 از نیا گاں دفتر سے اندر بغل
 الاماں از گفتہ ہاتے بعمل
 دین و حمد و فاستن بغیر یعنی از خشتِ حرم تمیز دری
 آه قومے دل رحق پر دخستہ
 مرد و مرگ نویش را نشاختہ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

امتنان را لای بدل ایه لای جمال	نمکنند می گوییم از مردان حوال
لَا وَاللَّهُ أَعْصَى بَابِ كائنات	لَا وَاللَّهُ أَعْصَى بَابِ كائنات
حرکت از لازم نیاز لای سکون	هر دو تقدیر بجهان کاف فنون
بند غیر الله را نتوان شکست	تموز رمز لای ح آید بدست
ای خستیم منزل مرد حست	در جهان آن غاز کار از حرف لای
از گل خود خویش را باز قشید	ملته کر سوزرا و یک دم تپید
تازه از هنگامه او کائنات	پیش غیر الله لای گفتن حیات
از جنوش هر گریباں چاک غست	در خوبیں شعله هر خاشاک غست

جنہیں اور دل یک نہ مرو
می کند صدر نہیں را رہ نہ تو
پنہ را باخواجہ خواہی درستیز
تخم لاد مشت خاک اور بین
ہر کرا ایں سوز باشد و حگر
ہوش انہوں قیامت بیشتر
لامقام ضرب ہاتے پے سپی
ایں خود عدالت نے آوانے

ضرب اور ہر بود راساز دنیو
تا بروں آفی زگرد اسپر و جو

باقومی گویم ز ایام عرب
تا بد افی پختہ و خام عرب
ریز رین از ضرب دلات و متن
درجہات آزاد از بند جہات
ہر قبائے کھنہ چاک از دست
قیصر و کسرے ہلاک از دست

خود عد: بخلی کی کڑک

گاہ دشت از برق و بارش بد
 گاہ جس از زور طوفان ش بد
 عالمے در استش او مثل خس
 ایں ہمہ تن گامہ لکابو دویں
 اندریں دیر کہن پیم تپید
 تاج نانے تازہ آمد پیدید
 باہنگ حق از صبح خیر ہیائے او
 ہر چیز ہست از تھم زیر ہیائے او
 اینکہ شرح لالہ روشن کرد اندر
 از کنار جوئے او آورہ اندر
 لوح دل ا نقش غیر اند مشتست
 از کفت خاکش دو صد تن گامہ رست
 ہم چاں میبی کہ در دو فرنگ
 بندگی با خواجی آمد جنگ
 روس را قلب جگر کرویده خون
 از ضمیرش حرف لَا آہوں
 آں نظام کہنہ ابر تھم ز دامت
 تیز نیشے برگ عالم ز دامت

کوہام اندر مقامات شنگہ لاسلاطین، لائکلیسا، لائال
 فکر اود ترشید باد لایماند
 مرکب خود را سوتے لائازاند
 خوش را زین تندباد آرد بول
 آیدش روئے که از زور چنیوں
 سوتے لائام لائیا ساید حیات
 سوتے لائام کائنات
 نفی بے اثبات مرگ امتناس
 لاؤ لائاز و برگ امتناس
 در محبت پختہ کے گرد خلیل
 تانگرو لاسوتے لائادیل
 نعرہ لائپشیں نہ دے بن
 اسے کہ اندر جھروہ هاسازی سخن
 ایں کہ می سینی نیز دبادوج
 از جبل لال لائال آگاہ شو
 ہر کہ اندر دست اشمشیر لایاست
 بجملہ موجودات راقم انداز است

فہرست

پیسیت فقر کے بندگان آب بھل	یک نگاہ راہ میں، یک نہڈل
فقر کا رخویش راحبیں سات	بود و حرفِ لَأَمْ لَهُ پیغمدین اسٹ
قر خیس بگری پانا شعیر	بستہ قرزاک اول سلطان دیسیر
قر فروق دشوق دسلیم و رضا	ماہینیم ایں متاع مصطفیٰ سات
قر بکر و بیال شبخون زند	بر فواہیں جہاں شبخون زند
بر عتام و یگر انداز و ترا	از زجاج الماس می ساز دن ترا
بر گ و ساز اوزن تکن عظیم	مرد در ویشنے نہ بخ در گلیم

نوایس: جمع ناموں، مراد قدرت کی پوشیدہ قوتوں سے ہے۔

گچہ اندر بنم کم گوید سخن	یک مِم او گئی صد نجمن
بے پاں را ذوق پوائز دهد	پشہ را مکین شہبانے دهد
باسلاطین درست مر فقیر	از شکوه بوریا لز و سریز
از جنوں می اگلند ہوتے شیر	دار ہاند ہلت قراز جبریو تبر
می نگیرد جز بآ صحر مفت م	کاند و شاہیں گریز دا جھام
قلب اور اوقات از جذوب سلک	پیش سلطان نعمتہ اولکا ملوك
اکتش ما سوزناک از خاک او	شعلہ ترسدا از خوش خاشاک او
بنفیت د ملتے اندر نبرد	تا در و با قیست یک دیش مر
اکر فتے ما ز استغنا تے اوست	سو زما از شوق بے پوائے اوست
خوشین را اندر راں آئینہ بیں	ما ترا بخشند سلطان میں بیں

حکمتِ دین دل نوازی ہاتے فقر
قوتِ دین بے نیازی ہاتے فقر

مومناں را گفت آں سلطانِ دین	مسجدِ دین ایں ہمہ دنے زمیں
الامان از گردشِ نہ اسماں	مسجدِ دین بُدستِ یگداں
سخت کو شد بندہ پاکیزہ کیش	تابگیر و سجدہ مولائے خوش
لے کے از ترکِ جہاں گوئی مگو	ترکِ ایں دیر کہن تخفیہ راو
را کبیش بودن ازو دارستن است	از مقامِ آب و گل جستین است
صیدِ دین ایں جہاں آب و گل	باز را گوئی کہ صیدِ خود بدل

مسجدِ دین ایں الخ : تیکھ ہے حضور رسالت آب کی ایک مشهور حدیث کی فتن
جن میں ارشاد ہے کہ تمام روئے نہیں ہی مسجد ہے۔

حل نشد ایں معنی مشکل مرا   شاہیں ازا فلاک بگرینے د چرا
 وائے آں شاہیں کہ شاہیں نکد   مر گکے از چنگا د نام د برد
 در کنامے ماند زار د سر نگوں
 پر نہ ز داند رفضا تے نیلگوں

فقرِ قرآنِ احتسابِ سہست بلو	نے رباب مکتی رقص د برد
فقرِ مومنِ عصیتِ ہنسخیہ جہات	بندہ از تاثیر او مولا صفات
فقرِ کافر خلونتِ شست د رہت	فقرِ مومن لرزہ بھرو برد رہت
زندگی آں راسکون غار و کوه	زندگی ایں را نمگ بائشکوہ
آں خدار حستن از ترک بدن	ایں خودی را بفسان حق دن
آں خودی را کشتن د وا سختن	ایں خودی را پچوں حیانغ افوتن

کنام : باد کے رہنے کی جگہ

قهر جوں عرباں شود زیور سپر از نہیب او بلند ماہ و مهر
 فقر عرباں گرمی بدر و حنین فقر عرباں بانگ تکمیر حسین رض
 فقر راتا ذوق عسریانی نماند
 آں جلال اندر مسلمانی نماند
 دایے ماے دایے ایں دیر کمن تنیخ لا درکفته تو داری نہ من
 دل ز غیر اللہ به پڑا ز جوان ایں جهان کھنڈ ربانی اسے جاں
 تا کچا پے غیرت دیں ز لستین اے مسلمان مردان است جانیں لستین
 صریح باز آفرینید خوشیں را جنہ بہ فور حق نہ بیند خوشیں را
 برعیبا مصطفی خود را زند
 تا جہانے دیگرے پیدا کند

آہ زان تو مے کہ از پا بر فقاد   میر و سلطان زاد و در دیش ن زاد
 داستان ا و مپرس ز من کمن   چوں بگویم اخ پس ناید در سجن
 در گلویم گریہ ہا گرد و گرہ   ایں قیامت ہتھ رون بینیہ بہ
 مسلم ایں کشور از خود نا مید   عمر ہا شد با خدا مر شے ن دید
 لا جرم از قوت دیں بیطن است   کار و ان خوش را خود رہن از
 از سه قرن ایں امت خواروزبیں   زندہ بے سوز و سر راندروں
 پست ٹکڑ دوں نہا دو کوڑ و ق   مکتبہ ملا تے او محروم شوق
 زشتی اندیشہ دوا خوار کرد   افراق او را ز خود بیزار کرد
 تاندا ندا ز مقام و منزش   مُرُد ذوقِ القلاب اندر دش

طبع ادبے صحبتِ مردِ خبیر   خسته و افسرده و حق ناپذیر
 بندہ رد کردہ مولا است او   مفلس و قلاش بے پیامت او
 نے بکف مالے کہ سلطانے بڑ   نے بدل نوں کے شیطانے بڑ
 شیخ او لرد فرنگی را مرید   گرچہ گوید امانت ام بازید
 گفت دین رونق از محکومی است   زندگانی از خودی محرومی است
 دولتِ انیار را رحمت شمرد
 رقص ہا گرد کلیسا کرد و مرد
 لے تھی از ذوق و شوق سوز درد   می بشناسی عصرِ ما با ماجھ کرد
 عصرِ ما را زما سیگانہ کرد   از جہاں مصطفیٰ بیگانہ کرد

لُو: انگریزی لفظ لارڈ کا مفرس

سوزی او تا از میان سینه رفت	جو هر آشیانه از آنکه رفت
باطن ای عصر را نشناختی	داد اهل خویش را در باختی
تا دماغ تو به پیچایش فقاد	آرنوئے زندگی در دل نزاو
احساب بر خویش کن از خود مرد	یک دوم از غیر خود بگانه شو
تا کجا ای خفت و سواں فهراس	اندر ایں کشور مقام خود شناس
ایں چین دار دلبست شارخ بلند	برنگوں شاخ آشیان خود بیند
فتمه داری در گلوکے بنجبر	جنس خود بشناس بازار اغماق
خوشیتن را تیری شمشیر ده	باز خود را در گفتی قفت دیر ده
اندرون تنست سیل بجه پناه	پیش او کوه گران مانست کاه

داد اول المخ: یعنی تو نے اپنے آپ کو پہلے ہی داؤ میں ٹاردیا۔

میل را مکین نمایش داشت
 یک نفس آسوده نابودان است
 من نه ملا، نه قیمه نکنند
 نه مرا از فقر و درویشی بخر
 در ره ویر تریزین و سست گام
 پخته من خام و کارم ناتام
 تا دل پر خطر ابجم داده اند
 یکس گره از صد گره بکشاده اند
 از شب قدر نصیب خود بگیر
 بعد از این ناید چون مردیست

مکین: دقار، شان و شوکت

مردھُم

مردھُم حکم زور و لَا تَخْفَى	ما بِمِيَادِنِ سُرْجَبِتِيْا او سرکفت
مردھُم از لَلَّاهِ رَوْشَنْ ضَيْرِ	می نزگ د دیندہ سلطان شمیر
مردھُم بارے بود خالیے خود	مردھُم عیلِ اشتراں بالے برد
پا تے خود را آسچنان حکم نهند	نبض رہ از سوزِ اوبِر می چید
جانِ او پائیدہ تر گردد ز موت	بانگ تکبیرش بیش ز حرف صوت
ہر کہ سنگِ اہ را داند جلاح	گیر و آں در ویش از سلطان خواج
گئی طبیع تواریخ بیانے اوست	جو تے تو پر ورده دریائے اوست

لَا تَخْفَى: تبلیغ آیت قرآنی کی طرف یعنی خوف نہ کر۔

پادشاه اس در قیا ہائے حیر
 زردر و آرس هم آن عربان فقیر
 ستر دین مارا خبر او را نظر
 او درون خانہ ما بیر وون در
 ما کلیسا دوست نا مسجد فروش
 نے مقام لبندو نے ساعت بیت
 ما تھی پیمانہ اوس مت است
 زالش مادو دا در وشن ترا ای
 چھوگل از نیم او آسم سرت
 دار د اندر سینه تک بیس ایم
 قبلہ ما گہ کلیسا گاہ دیر
 ما ہم عجب در فرنگ او عجده
 صبح و شام ما بیلے فکر ساز دیگ
 آخیر ما چسیت ہنچہ ہائے مرگ
 مرگ اور ازاں مقاماتِ حیات

اہلِ دل ارجمند ماضی
 کل ذیں صحبت دارے دل
 کارِ ما وابستہ تھیں وطن
 اوہ سر کوار و کم گویدن
 مانگدا یاں کوچپر کرو فقادیست
 فقر اواذ لا کال، تینے بارست
 پاپر کا ہے اس سیر گرد پاد
 محنت و شوز ما بیگنا دشبو
 مشکدہ کم در ز پیغمبر گور
 زندہ شواد صحبت ان زندہ مر
 صحبت خزان خاک دم کا سہن
 مرد حیر دیکھا نہ، دیکھا
 تب ایزاد جبری سے ناوارا
 سینہ ایں دیکھا نہ مددیگ
 بیش اکبر گواری کئے وہ یکہ

روزِ صلح آں برگ و سازِ نجیب ہم چوپا دشمنوں میں اندر چکن
 روزِ کلیں آں محروم تقدیرِ ملکوش گور خود می کند ہا لشکر شیشِ پوش
 اے سرت گرفت گریزناں ہا چوکر دامن او گیر و بے تابانہ گیر
 می نہ روید تغم دل ازاں بگل بنے بگا ہے از خدا و ندان دل

اندر ایں عالم نیزی باخے
 تانیں دیزی بدانن کسے!

در اسرارِ شریعت

نکتہ ہا از پیر روم آئینستم خوش را در حرفِ وَ حنفی
 مال را گرد بھر دیں باشی جمول (ردی) فعم مال صدایچ کو گید رسول
 گنداری اندیاں حکمت نظر تو غلام و خواجہ تو سیم دزر
 از تی دستاں کشاد ہتاں از چین منع فرماد ہتاں
 بجدت اندھشم اخوار بہت بس کہنگی را اوخریدار بہت بس
 در گاہش ناصواب آب صواب ترسدا زہنگا مرد لائے انقلاب

نعم مال صدایچ : حدیث نبوی ہو طلب ہوتے کہ اگر مال دولت
 دینی امور پر خرچ کرنے کے لئے جمع کیا جاتے، تو وہ مال صدایچ ہے۔

خاچہ نان بندہ مژد و خود آب وے خست مژد و برد
 در خسروش بندہ می ثالد چونے بر لب ای دنالہ ہائے پے بپے
 نے بجا ش باوہ فز و سیست کاخ ہامیک کر دخود بگشت
 لے خوش آمنجم کم چوں دشیں نیست
 در پیش عصرے خدا اندشیں نیست
 تاندا فی نکستہ اکلی حلال بر جاعت لستین گرد و بمال
 آه پور پیں مقام آگاہ نیست چشم او بینظر بندار اللہ نیست
 اوندا ندار حلال و احرام حکمت خام است و کارش ناتمام

بینظر بندار اللہ : تبلیغ ہے حدیث نبوی کی طرف جس کا مطلب ہے
 کہ مون اللہ کے نور سے دیکھتا ہے ۔

امتنے بر امتنے دیکھ جپڑ
دانہ ایں می کار داں حال بڑ
از ضعیفان نال بودن محنت است
از تن شاہ جاں بودن محنت است
شیوه تہذیب نوادم دری آت
پرده آدم دری تو اگری آت
ایں بنوک ایں فکر چالاک یہود
نور حق از سینه آدم ربوود

تاتھ د بالانہ گرد داں نظم

دانش و تہذیب دیں سو دائے خام

آدمی اندر حب این خیر و شر
کم شناشد لغت نو دواز خضر
کس خدا نہ زشت خوبی رہیست
جا وہ ہموار و تاہموار حسپیت

بنوک : بنکا کی جمع ، عربون نے اس انگریزی لفظ کو

عرب کر لیا ہے ۔

شرع برخیز و زاعماً حیات	روشن از نور ش خلام رهانات
گرچه ای داندرهش را حرام	تاقیامت پنجه هاندایر نظام
فیست ایں کار فیهان اسے پیر	بانگاهے دیگرے او رانگر
حکم ش از عدل است و تسلیم رضنا	بنج او از خدمی مصطفیٰ است
از فرق است آز روپا سینه هنای	تو نهانی چوں شود او بے جواب
از جدای گرچه جهان آیه باب	صل او لکم جو رضائے او طلب
مصطفیٰ او از رضائے او خبر	فیست در احکام دین برخیز و گر
شخت جنم پوشید زیر بوریا است	فتروشاہی از مقاماتِ رضا
حکم سلطان گیریز و کمکش منال	روز سیار فیست و قبیل قال

تا تو انی گردون از حکم ش می پیچ   تانه پسید گردون از حکم تو پیچ
 از شریعت اَحْسَنَ التَّقْوِيم شو
 وارث ایمان ابراهیم شو
 پس طریقت عصیت اش الا صفا   شرع را دیدن به عماق حیات
 فاش می خواهی اگر اسرار دیں   جنہ بہ عماق ضمیم خود مبین
 گرندہ بینی، دین تو مجبور می سلت   ایں جنیں دلیں از خدا مجبور می ای
 بندہ تا حق رانہ بین داشکا   یعنی آید ز حبیب د اختیار
 تو یکے در فطرت خود غوطه ندان   مردی حق شو بڑن و تجھیں متن

اَحْسَنَ التَّقْوِيم : پیچ ہے آیت قرانی کی طرف، جس کا طلب یہ ہے
 کرو جو دانسانی کی ساخت نہایت احسن طرفی پر ہوتی ہے ۔

تا بینی رشت خوب کا حلیت
 اندراں نہ پودہ اسرار حضیت
 ہر کہداز سرینگی دل نصیب
 ہم بہ جبل امیں گرد و قریب
 اسے کہ می نازی بہ قران عظیم
 تا کعبا در جھرو می باشی مقیم
 در جہاں اسرار دیں لا فاش کن
 کس نہ گرد در جہاں محتاج کس
 نجتہ شرع میں ای راست و بس
 محتاج شرع میں ای راست و بس
 مکتب ملا سخن ہا ساختند
 مومناں ایں نکتہ را نہنا اختند
 زندہ قمرے بو از تا ویل هر د
 آتش او در ضمیر او فسرد
 صوفیاں با صفا را دیدہ ام
 شیخ مکتب را سخن بخیدہ ام
 عصر میں پیغمبرے ہم آفرید
 انکہ درستہ آں بغیر از خود نہیں
 در شریعت کم سواد و کم نظر
 ہر کیکے دانائے قرآن دخبر

عقل و قل افاده در پندر چوں منبر شان منبر کاک است ولیں
 زین کلیجان نسبت امید کشود آستین ہابے یہ رضیا چوں ہے
 کارِ اقوام دمل ناید درست
 از عمل بینا کرد حق در درست تست

منبر کاک : کاک ایک قسم کی چھوٹی سی روٹی ہے۔ منبر کاک اس چوبی میز کو
 کہتے ہیں جس پر نان باٹی روٹی لکھ کر بجتا ہے۔

ا شکے چند بر اقرار سہ نیل

اے ہمالہ اے طاکت ائے دلگنگ	ذیستن تاکے چنان بے آب زنگ
پیر مردان از فراست بنے نصیب	نوجوانان از محبت بنے نصیب
شرق و غرب آزا و ما نجیر غیر	خشت ماسه رایتہ تعمیر غیر
زندگانی بر مراد و یگداں	جاوداں مرگ استخ خواب گلاں
نیست این مرگ کہ آیدن آسماں	تختم او می بالدار اعماق جان
صید او نے مردہ شو خواہندہ گور	نے ہجوم دوستان از زندو و دهد
جاہنہ کس در غم او پاک نیست	دو رخ او آس سوتے افلاک نیست
در ہجوم روزِ حشدا و فروائے او	ہست در امر و زاد فروائے او

پیشِ حق آں بندورا بُون چپ سود	ہر کہ این جا دانہ کشت ایں جا درود
نقش اور افطرت از گئی تسر	امتنے کز آند و فیشے نہ خورد
سخت چیں نگاہ ایں بناج از ساحری است	اعقباً رنجت بنایج از ساحری است
کافری از خرو دینداری زویں	و گذشت از حکم ایں سحر بیں
ہندیاں باکی د گا او سختند	فتشہ ہائے کھنڈ بان گختند
تافرگی قوے از مغرب زمیں	ثالث آمد و نمایع کفر و دین

کس نداند جلوة آب از سراب

انقلاب اے انقلاب اے انقلاب اے

از حضور حق طلب یک نہ دل	اے ترا ہر عظمه فکر آب دگل
آشیانش گرچہ در آب دگل است	ڈلکس سرگشته ایں یک دل است

تانہ پندراری کہ از خاک است او   از بلندی ہائے افلاک است او
 ایں جہاں دو احیم کوتے دوست   از قبائے لالہ گیر دبوئے دوست
 نہرس بارونگار اندرستیز   سنگ ہ از ضریت دوینڑیز
 اشناۓ منبر و دار است او   اشناۓ خود رانگھدار است او
 آجھے و بھرا دار د ببر   می دہ د جوش ز طوفان نے خبر
 زندہ و پاینده بے نان نور   میر د آں ساعت کہ گرد د جھٹو
 پھل چراغ اندر شبستان بدن   روشن از دے خلوت د ہم نجمن
 ایں خپیں دل خود نگر، اللہست   جز به در دیشی نی آید بدست
 لے جوان دامان امحکم بھیسر
 در علامی زادۂ آزاد میسر

سیاسیاتِ حاضرہ

می کنہ بندِ غلامان سخت تر   حُجتیت می خواندا اور ابے لصر
 گزئی ہے نگامہ محبور دید   پودہ بر رونے ملکیت کشید
 سلطنت راجا مع اقوام گفت   کارِ خود را پختہ کرو خام گفت
 در فضالیش بال و پرتوں کشود   با کلیدش پیچ درپتوں کشود
 گفت بامیغ قفس لے در مندہ   آشیاں درخانہ صیاد بند
 ہر کر ساز و آشیاں دشت منغ   او نباشد امین از شاہین و پرمنغ
 از فسونش مریغ زیرک دانہست   نالہ ہا اندر گلوئے خود کست
 حُجتیت خواہی بچا کیش میفت   تشنہ میر و میر نم تاکش میفت

الحدر از گرمی گفتار او	الحدر از حرف پیلودار او
چشم ها از سرمه اش بے نور تر	بندۀ مجبور از وحجبور تر
از شراب سانگینش الحذر	از قسما بر پیشیش الحذر
از خودی غافل نه کرد مرد محترم	خنطی خود کن حباب فیش مخدر
پیش فرعونان بگو حرف کلیم	
تکشد ضرب تو در یارا دونیم	
دانغم از رسوانی این کار وان	در هیئت اوندیدم نور جان
تن پرست و جاه مست کم نگه	اندر نوش بنی صیب از لایله
در حرم زاد و کلیسا را مریدا	پرده ناموسیں ما را بر درید

پیلودار: ایسی بات جس کے کئی معانی بھل سکتے ہوں۔ سانگین: پیالہ

دامن اورا گرفتن ایلہی است	سینتہ اداز دل روشن تھی ات
اندریں رہ سمجھیہ برخود کون کہ مرد	صیدرا آپ باسگی کو رسے نکردو
آہ از قوئے کہ حشیم از خوش بست	دل بے غیر اشد داد، از خود سست
تاخودی در سینتہ طلت بمرد	کوہ کاہی کرد بادا اورا ببرد
گرچہ دار دلائل، اندر نہاد	از بلوں اوس مدانے نزاد
آنکہ بخشید بے لقمان راقیں	آنکہ لرزد از سجدو اوز میں
آنکہ زیر تیغ گوید لا لاله	آنکہ از خوش بر ویلا لاله
اں سور آں ہون مشتاقی نہاد	در حرم صاحب لے باقی نہاند
اسے مسلمان اندریں دیکھن	تاکہ باشی بہ بندا ہر من
بحمد بات توفیق ولذت در طلب	کس نیاید بے نیا و نیم شب

زیستن تاکے به بھر اندر چوں
سخت شوچوں کوہ از ضبط نفس

گرچہ دانہ حال دل باکن مخفت از تو در فرخشیں تو اخونم نه ففت
ما غلامم در عین لامی زاده ام ز استار کی تعبیر و را فتا و ام
چول بنام مصطفیٰ اخونم درود از خجالت آب می گرد و وجود
عشق می گوید کہ اے حکوم غیر سینه تو از بتان ما نشیزیر
تازداری از محمد رنگ و بو از در و خود می الاسم او

از قیام بے حضور میں پرس از سجود بے سرور میں پرس
جلوہ حق گرچہ باشد کیک نفس قسمت هروان زاده هست بس

مرے آزادے پوآید در سجدہ در طوفش گرم روچین کبعد
 مغلام از جلاش بنے خبر از جال لازواش بنے خبر
 از فلامے لذتِ ایمان مجود گرچہ پاشد حافظ قرآن، مجود
 مومن است پیشیدا ذریع است دین و عرفانش سرای کافری است
 در بدن داری اگر سخونی حیات هست معراج مسلمان صلوات
 در نداری خون گرم اندر بدن سجدہ تو نیست جزر سهم کمن
 عیدِ آزادان شکوهه ملک د دین
 عیدِ مسکن ایام ہجوم مومنین!

ہست معراج مسلمان انہ: تفسیح حدیث حضور رسالت آئی کھاف، جن کا
 مطلب بسہبے کہنا صراحت ہے مردِ دم کے لئے۔

حرفِ چند بامت عرب

لے در دشتِ تو باتی تا ابد	نَهْرَةُ الْأَقْيَصِيرَةِ وَكَسْرَتِهِ كَذَرَةٌ
درجہ ان نزد د در در و دیونزد	او لین خونت د که قرآن کعبۃ
رمزا الامانہ کرا آن خوشنده	ایں چران اول کجا افرخ شنده
علم ذمکت رینہ از خوان بکیت	آیه فاصبہ شم اند شان بکیت
از وم سی ایں اُتی لقب	الله رست از دیگر سکنی غرب

لا قیصر و کسری: تلخ ہے شہر حدیث کی طرف حلش قیصرو
 فلا قیصر بعدی اخ
 فاصبہ حتم: تلخ ہے آیت د کی طرف ناصبہ حتم
 بنعہتھ اخنا -

حُرّیت پر وردہ آنحضرت اورست	یعنی امروزِ امام از دوشِ اورست
اوے دسکر آدم نہاد	اوْلَى اَوْلَى اَوْلَى اَوْلَى
ہر خداوند کہن را او شکست	ہر خداوند کہن را او شکست
گرمی ہنگامہ بدر و حسین	رضا و صدیق و فاروق و حسین
سلطوتِ بانگِ صلواتِ اندر نہ برو	قرارتِ الصفتِ اندر نہ برو
تنخِ ایوبی نگاہ با یزید	گنہائے ہر دو عالم را کلید
عقل و دل راستی از یک جام می	اختلاطِ ذکر و نکرِ روم و لے

الصفت: سورہ قران کا نام ہے۔

ایوبی: سلطان صلاح الدین ایوبی رحمۃ اللہ علیہ۔

بایزید: حضرت بایزید بسطامی مشاہیر اولیائے اقتت سے ہیں۔

روم و لے: یعنی حضرت جلال الدین رومی اور امام خواجہ الدین رازی۔

علم و حکمت شرع و دین نظم امور	اندرون سینه دل ہانا صبو
حسن عالم سوزا الحمرا ذات	اگنه از قدر سیاں گیر خراج
ایں ہمہ یک لحظہ ازا و قات و مت	یک تجھی ارجتیات و مت
ظاہر شاین جلوہ ہائے دل فوز	باطنش از عارفان بنا پناہ نہو
محمد سعید مرد رسول پاک را	
آن کہ ایماں داد مشت خاک را (فوجہ طاری تیرظی)	
حق ترا بر آن ترا ذشم شیر کرد	سار بیان را را کب تیقت پیر کرد
بانگ تکیہ و صدوات حرب ضرب	انداں غوغما کشا و شرق و غرب
آہ نیں دل گیسمی افسر گی	لے خوش آں مجد و بی دل بروگی
کار خود را امتاں برد پسپیں	تو ندا فی قیمت صحرائے خوشیں

اُسته بو دی اُهم گرویده	بزم خود را خود ز هم پاشیده
بر که از بندِ خودی دارست هم دارد	بر که با پیکان مگان پوییت، هم دارد
آنچه تو با خوش کردی کس نکرد	روح پاک مصطفی آمدید را
لے زافون فرنگی بخبر	فتنه ها در استین او نگر
از فریب او اگر خواهی اماں	اشترش را ز خوبی خود بران
حکمتش بر قوم را بے چاره کرد	وحدت اعابیاں صد پاره کرد
تاعرب در حقه داشت فتاو	اسماں یک م اماں او را فدا
عصر خود را بلکه اے صاحب نظر	در بدن باز آن میں روح عذر
وقت از جمعیت دین بین	دین ہمہ غرم انت اخلاص بین
تم خمیرش را ز دان فطرت است	مرد صحر پا سبان فطرت است

ساده طبیعت عیار زشت خوب از طلوع شش صد هزار نجف غرب
 بگذر از دشت در کوهه و دهن خیمه را اندر وجود خویش ذن
 طبع از باز بسیابان کرده تیز ناقه را سروه بسیدان تنیز
 عصر حاضر زاده ایام تست مستی او از منتهی گفایم تست
 شارح اسرار او قریب ده او لیس محساز او تو بوده
 تا به فرزندی گرفت او را فرنگ شاهی بے گردید بنه میون چنگ
 گرچه پیشین است نوشین است او کج خرام شوند دیشین است او
 مرصد ایشته ترکن غلام را بر عیبار خود بزن ایام را

پس چہ باید کر دے ا تو ام شرق

آدمیت زار نالید از فرنگ   زندگی ہنگامہ بر چیدیا از فرنگ
 پس چہ باید کر دے ا تو ام شرق   باز روشن می شود ایام شرق
 و خمیرش انقلاب آمد پیدیا   شب گذشت و آفتاب آمد پیدیا
 یورپ امشیر خود بعل قاد   زیر گرد وں رسم لادینی نہاد
 گر گے اندر پوستین براہ   هزار اندر کسین براہ
 مشکلات حضرت انسان ابست   آدمیت راغم ہیں اس ابست
 در ٹنگاہش آدمی آب و گل است
 کار داں زندگی بے منزل است

رسیم لادینی: یعنی ظہار امور ریاستیں دین سے بے تعلق ہو جاتا۔

نیستن تاکے به بھر اندر چو خس
 سخت شوچوں کوہ از ضبطِ نفس
 گرچہ دانا حالِ دل باکس نگفت   از تو در خوشیں توانم نهفت
 تاغلامم در عتِ لامی زاده ام   ناستانِ کعبه و راقاده ام
 چول بنام مصطفیٰ خانم درود   از خجالت آب می گرد و وجود
 عشق می گوید کہ اے حکوم غیر   سینه تو از تماش ناشندری
 تانداری از محمد زنگ و بو
 - از درودِ خود میں الاسم او " -

از قیام بے حضورِ من پرس   از سجود بے سر و زمین پرس
 جلوه حق گرچہ باشد یک نفس   قسمت مردان آزاده است و بس

مردے آزادے پوآید در سجدو در طوفش گرم روچپرخ بکود
 ماغلاماں از جلاش بخبر از جمال لازواش بخبر
 از غلامے لذت ایمان مجوج گچہ باشد حافظ قرآن، مجوج
 مومن است پیشیه و آذری است دین و عرفانش سرای کافری است
 در بدن داری الگ سوزی حیات ہست معراجِ مسلمان صلوات
 و نذری خون گرم اندر بدن سجدہ تو نیست جزر سرم کمن
 عیدِ آزاداں شکوهِ ملک دیں عیدِ حسکوماں ہجوم مونین!

ہست معراجِ مسلمان الم: تسبیح حدیثِ حضور رسالت مأبیت کی طرف، جس کا
 مطلب یہ ہے کہ نمازِ معراج ہے مردمون کے لئے۔

حرفِ چند بامتنع عربیہ

اے درود شتِ توباتی ناابد   فقرة لا قیصر و کسر می کرزو؟
 در جهان نزد دورو دپروزود   اولین خوش مدة قرآن کیجود؟
 رمز الالا الله کرا آمانتند   ایں چرانغ اول کجا اونختند؟
 علم و حکمت ریزہ از خوان لکیست؟   آئیہ فاصبھتم انداشان کیست؟
 از دم سیراب آں اُتی اقب   لاله رست از یک صحابہ عرب

لا قیصر و کسری: تلمیح ہے مشہور حدیث کی طرف ھلک قیصہ
 فلا قیصر بعد اے الخ
 فاصبھتم: تلمیح ہے آئی وقت آنی کی طرف فاصبھتم
 بنعیمتہ، اخوانا -

حُسْنِیت پر درودہ آنکو شِ اورست	لیعنی امروز امام از دوشِ اورست
او دلے در پکیر آدم نہ ساد	او لقاب از طلعتِ آدم کشاد
ہر خداوندِ کمن را او شکست	ہر کمن شانخ از نم اوغنچہ بست
گرمی ہنگامہ بدر و حسین	رضی و صدیق و فاروق و حسین
سلطوتِ بالگِ صلوات اندر شیرد	قرامتِ الصفت اندر شیرد
تیغِ ایوبی ملگا و با یزید	گنجہما تے ہر دو عالم را کلید
عقل و دل راستی از یک حام مے	اختلاطِ ذکر و نکر روم و لے

الصَّفَتُ : سورۃ قرآن کا نام ہے۔

ایوبی : سلطان صلاح الدین ایوبی رحمۃ اللہ علیہ۔

با یزید : حضرت با یزید بسطامی مشاہیر اولیائے امت سے ہیں۔

روم دلے : لیعنی حضرت جلال الدین رومی اور امام فخر الدین رازی۔

علم و حکمت هشیار و دلیں نظم امور
 اندرون سینه دل ہاناصبو
 حسین عالم سوز الامر و تاج
 آنکہ از قدر سیاں گیر و خراج
 ایں ہمہ یک لحظہ ازا و قاتِ ذات
 یک تجھی از جلیاتِ اوت
 ظاہر شہ ایں جلوہ ہائے دلفروز
 بالدنش از عارفان پہاں ہنوز
 محمد بحید مر رسول پاک را
 آں کہ ایماں داد مشت خاک را (خواہ طار تپیر لطفی)
 حق ترا بڑاں ترا ذشم شیر کرد
 سار بار را راکب تفتیز کرد
 بانگ تکیر و صلوات عرب ضرب
 اندلاں غوغائشنا و شرق و غرب
 اے خوش آں مجدوبی دل بذگی
 آہ نزیں دل گیسی و افسوگی
 کار خود را امتیاز بر فند پشیں
 تو ندا فی قیمتِ صحرائے خوشیش

اُمّتے بودی اُمم گردیدہ	بُنِم خود را خود زہم پاشیدہ
ہر کہ از بندِ خودی وارست، مُرد	پر کہ بابیگان نگاں پوست، مُرد
آنچہ تو با خویش کروی کس نکو	روح پاک مصطفیٰ آمد بردا
اے زافدون فرنگی بے بحر	فتنه ما در استین انگر
از فریب او اگر خواهی اماں	اشترش را ز حوض خود برداں
حکمتش ہر قوم را بے چارہ کو	وحدت اعابیاں حد پارہ کو
تاعرب در حلقة داش فقاد	آسمان یک م اماں اور انداز
عصیر خود را بنگر اے صاحب نظر	در بدن باز قشیریں روح عزف
وقت از جمعیت دین بین	دیں ہمہ غرم است اخلاص لقین
تاضمیرش را ز دان فطرت است	مرد صحرایاً سبان فطرت است

ساده طبعیش عیار زشت خوب از طلوع شصده بیار انجام غروب
 بگذر از دشت در و کوه و دمن نیمی را اندر وجود خویش زن
 طبع از باد بسیار باش کرده تیز ناقه را سرده ببیند اینستیز
 عصر حاضر زاده ایام قوت مستی او از منتهی گل فاقم قوت
 شادی اسرار او تو بوده اولین محب اسرا او تو بوده
 تابه فرزندی گرفت اور افرنگ شاهدی گردید بے نام و بیانگ
 گوچ پیشین بستی نوشیان بست او کج خرام شوخ دلیلی میانست و
 مر صحمد ای پنجه ترکن خام را
 بر عیار خود بزن ایام را

پس چیہ باید کر دے اے قوامِ شرق

آدمیتِ زارِ نالیدا ز فرنگ   زندگی ہنگامہ برچیدا ز فرنگ
 پس چربا ید کر دے اے قوامِ شرق   باز روشن می شود ایامِ شرق
 در چمیرشِ انقلاب آمد پیدا یہ   شب گذشت و آفتاب آمد پیدا یہ
 یورپ از ششیزِ خود سجل فقاد   زیر گردوں رسیم لاوینی نہاد
 گی گے اندر پوستین براہ   هزار ماں اندر کمیں براہ
 مشکلاتِ حضرتِ انسان ز دلت   آدمیت راغم نہ پار ز دلت
 در بنا ہش آدمی آب و گل است   کار و ان زندگی بے منزل است

رسیم لاوینی: یعنی نظامِ امور ریاست میں دین سے بے تعلق ہو جانا

ذکر تو سے مائیہ ذوق و سرور	قوم را دار و فہت اندرون گیور
لے مقام و منزل ہر را ہرد	جذب تو اندر دل ہر را ہرد
سازہ ما بے صوت گردید آنچنان	رخجہ بر گھانتے او آئید گران
در جم کر دیدم و ہم در عرب	محضفہ نایاب انداں بولاب
ایں سملان زادہ روشن دماغ	ظللت آبا دھمیرش بے چران
صرحافی نرم و نازک چول جیہ	آرزو درستہ او روند نیز
ایں غلام ابین غلام ابین غلام	حرتیت اندرستہ او را حرام
کتب از دے جذبہ دیں در بود	از وجودش ایں قدر فتح کر بود
ایں ذخوب بیگانہ ایں مست فرنگ	نائیں جو می خواہ را ز دست فرنگ
تال خید ایں فاتکش بایجان پاک	داد را لانا لہ ہاتے سوزناک

دا نہ چیں مانندِ مرغیان سر است	از فضائے نیلگوں نا شناخت
شیخ مکتب کم سواد و کم نظر	از معتمد ام و نداد او را خبر
اتقش افرنگیاں بگداختش	یعنی ایسی وزنخ دلگوں ختاش
مومن از رمز مرگ آگاہ نیست	در دش لاغالب لا الہ الا یہیت
تا دل او در میان سینہ مرد	می نیندیش مگر از خواب ف خورد
بہر کیس نا نشتر لاؤ نعم	منت صدیس برائے یکش کم
از فرنگی می خرد لات و منات	مومن و اندریشہ اوسو منات
قدم باخنی گوشے او را زندہ کن	در دش آللہ ہو زندہ کن

لاغالب الا اللہ : یعنی اللہ کے سوا کوئی غالب نہیں۔

قدم باخنی : یعنی اٹھ میرے حکم سے۔

ماہمہ افسونی نہ تذییب غرب کشتہ افرنگیاں بے حریف نہ رہی
 توازان قسم کے جامِ اشکست و انما یک بستہ اللہ مسٹ
 دن اسلام باز بیشند خوشیں را
 از جهان نے بر گزیند خوشیں را
 شہسوار ایک نفس در کش عناء حرفِ من آسان نیا یاد بند باب
 آرزو آید کہ ناید تا به لب؟ حی نہ گرد و شوق محاکوم ادب
 آں بگوید لب کشا اے در و مند ایں بگوید حشم بکشا لب به بند
 گرد تو گرد حسیم کائنات از تو خواہم یک نگاہ التفات
 ذکر و فکر و علم و عرف نام توئی کشتی و دریا و طوف نام توئی
 کس برقرا کمنہ بستہ اند رجحان اپوستے زار و زبون و ناقوان

لے پناہ من حسیم کوئے تو

من بامیدے کیم سوتے تو

آل فاد سینہ پوردن کجا   دز دے صنچپہ دا کردن کجا

قند من در گھوئے من شکست   شعلہ از سینہاں بیرن بھت

در نفس سو جبگ باقی نماند   لطفِ قرآنِ حسینہ باقی نماند

تالہ کوئی نکھبد د ضمیر   تا کجا د سینہاں نماندا میر

یک خدائے بے کلاں می بایکش

و صحت نہ آسمان می بایکش

آہ زاں در و کہ در جان د تن است   گوشہ حرشم تو دار وئے من است

در زار و بادواها جان زار   تبغ و بوشیں بیشاهم ناگوار

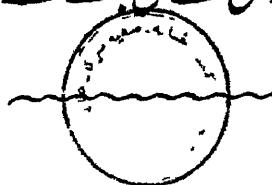
کار ایں بجای تو ان بعثتیں من چو چنان نال مار دار و نکشیں
 تمنی او را فسیم از شکر خنده ها در لب بدوز و چانه گر
 چون بصیری از قوی خاہم کشود تامین باز آید آن روزے که بود
 هر قبور عاصیان افزوں ترہت دخل سخنی چو هر واد بہت
 باز روند و حسین خ من بینیز لے وجود قو جمال را نوبهار
 خود بدافی قدیم ان ز جمال بود (ردی) قدیم جمال از پرتو جاناں بعد
 تاز غیر الشندار م نیج آمید یا مراثیشیگر داں یا گلیم

بصیری: مشهور ہر بی قصیدہ بودہ کا صفت، یقییدہ حضور سماں تھا جس کی
 نسبت میں ہے۔ لفایت ہے کہ بصیری کا قصیدہ بارگاہ نبوی میں تبول ہو
 اور صفت کو فلان کی بیماری سے نجات ملی۔

فکرِ من د فرم دیں حالاں و حیث	تختم کردار نے خاکِ من نہ رست
تیشہ ام را تیر تو گردان کہ من	محنتے دارم فرزوں از کو ہکن
مو منم، از خوشیتن کا فرنیم	
بر فسانم زن کہ بد گو ہرنیم	
گرچہ پشتِ ہمراں بے حال است	پیغمبر کے دارم کہ نام او دل است
دا مش پوشید از چشم ہبہاں	کوڈ سُم شبدیز تو دار دلشاں
بندہ را کون خواہ ساز و برگ!	زندگانی بے حضورِ خواجہ مرگ!
لے کہ دادی گر در اسوز عرب	
بندہ چوں لالہ داغنے در جگہ	
دوستاش از غم او بے خبر	
تفہم جاں از غمہ لاتے پے بپے	بندہ اندر جہاں نالاں چوں نے

در بیا بیا مشل چوب نیم سوز
کار و آن گذشت ف من سوزم هنوز!
اندیشند ورے پناه دے بو که آید کار و آن دیگرے
جال ز محجوری بین الدین

ناله من و ایه من ایه و ایه من!

۳۱ ۸۸۲	دانش سبز
۹	بکر سبز
۳۱ م۹۱	دانش سبز

کپور آرٹ پرینٹنگ و کرن سیٹل ڈلاہوئن بلا ہتھام لالا گوراندہ کپوریخ پھپپا کر
کارڈوئن منیر بانڈیگیم نے براہے منیر بانڈیگیم جاویدہ نشریں میو ڈلاہوئے شناخت کی

مُلْنے کا پتھ

شیخ مبارک علی تاج حکمت اندر لون ہاری درانہ
لاہور

مجلد عاشر غیر مجلد عاشر

